

Sosyal Bilimciler Konuşuyor: Serdar Sayan

Editörümüz Ömer Faruk Çolak'ın Sosyal Bilimciler Konuşuyor köşesinde bu ayki konuğu, dergimizin danışma kurulu üyesi Prof. Dr. Serdar Sayan. Sayan, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve SPM'nin (Sosyal Politikalar Araştırma Merkezi) Direktörü.

■ **Ömer Faruk Çolak:** Serdar Hoca'nın önemli bir özelliği var; kendisi herhangi bir konuda belli bir noktaya saplanıp kalmayan iktisatçılardan. İktisat ve Toplum Dergisi'nde yazdığı "Ahkam Keseri" yazılarına ek olarak, daha önce yaptığımız Yuvarlak Masa toplantılarında çeşitli konularda önemli noktalara vurgu yapmış, söyledikleri iktisat camiasında hep ses getirmişti.

Genç akademisyenlere, öğrencilere örnek olması açısından klasik olarak sorduğum soruyla başlamak istiyorum. Serdar Hocam, nasıl karar verdin iktisatçı olmaya? Süreç nasıl başladı ve ilerledi?

► **Serdar Sayan:** Oo epeyce uzun bir geçmişten bahsediyor olacağız yani! Hatırlayabildiğim kadarıyla anlatayım. 24 Ocak 1980 Kararları alındığında

ben lise son sınıftaydım. 1970'lerin son yıllarında Türkiye ekonomisi, alışılmış olduğu üzere, yine ciddi bir krizdeydi. Sabit kur rejiminin hüküm sürdüğü o yıllarda sık sık tekrarlandığı gibi, kuru tutmakta ısrar edilen seviyelerde döviz rezervlerinin tükenmesi engellenemiyordu. Sonuçta da bir takım kritik girdiler ithal edilemiyor, tüketim

mallarında kısıtlılar yaşanıyordu; kuyruklar ve kara borsa vardı vs. Dolayısıyla yine bir istikrar paketinin yürürlüğe konulması gerekiyordu. 24 Ocak 1980 Kararları o çerçevede açıklandı ve paketin açılması Türkiye'de birçok anlamda dönüm noktası oldu. Kararlar öncelikle ithal ikameci bir büyüme/kalkınma stratejisinden; dışa açık, ihracat odaklı bir büyüme/kalkınma stratejisine geçiş anlamına geliyordu ve bu başlı başına büyük tarihsel öneme sahipti. Ama onun ötesinde, Kararlar Türkiye'de daha önce görülmemiş kapsamda bir tartışma başlattı. Toplumun ekonomik konularla ilgili farkındalığı ve duyarlılığı inanılmaz derecede arttı. 24 Ocak Kararları, özellikle 12 Eylül darbesinin ardından kararlılıkla uygulandıklarında, insanların günlük hayatını bariz biçimde etkiledi. Sonuçta da, ekonomik konulara ilgi baş döndürücü bir hızla artmaya başladı. Dönüp baktığımda, o dönemde bu çapta bir ilgi; ekonominin sıradan insanların günlük konuşmalarına çok edici bir ağırlıkla girmesi falan doğal geliyor bana. Doğal çünkü 24 Ocak öncesi Türkiye, devletin ekonomiye çok ağır şekilde müdahale ettiği; her şeyin fiyatını sabitlediği, aynı ürünü nereye giderseniz gidin aynı fiyata aldığınız, döviz kurunun sabit olduğu, faizlerin değişmediği, bir borsanın

olmadığı, insanların, biralalım finans piyasalarında değerli kağıtlarla işlem yapmayı, bu tür piyasaların varlığından bile haberdar olmadığı kapalı bir ekonomiydi. Yani memlekette bireylerin ekonomik anlamda enteresan bulabileceği hiçbir şey olmuyordu zaten. Buna bağlı olarak 24 Ocak Kararları öncesinde ekonomiyle ilgili bir tartışma yapmak falan kimsenin aklına bile gelmiyordu. (Bugünün Çiftlik Bank, Thodex ve benzeri kitlesel dolandırıcılıklarının atası olan Bankerler Krizi de henüz patlamamıştı.) Hatta daha ilginçini söyleyeyim; gazetelerin ekonomi sayfası diye bir şey yoktu mesela. Sen hatırlarsın.

■ *İlk ekonomi sayfası yapan galiba Milliyet Gazetesi olmuştur.*

► Olabilir, ama o da 24 Ocak'tan sonradır muhtemelen. Ondan önce KİT ürünlerine zam türü standart ve sıkıcı duyurular dışında ekonomi haberi de olmazdı, çünkü kayda değer bir olay yaşanmazdı. Dolayısıyla 24 Ocak bu anlamda da ekonomiye ilişkin farkındalığın artmasına sebep oldu. Ticaretin liberalizasyonu ile başlayan süreci, fiyatların değişken haline gelmesi ve kontrollü de olsa kurun daha sık değişir hale geldiği bir dönem izledi. Ben bir lise son sınıf öğrencisi olarak ekonomiyle ilgili çok şey duymaya başladım.

Duymaya başladım ama hala aklımda ekonomi okumak

yoktu. Ben Kaptan Cousteau'nun Calypso gemisiyle yaptığı araştırma gezilerini anlatan belgesel dizisinin hayranıydım. TRT'nin tek kanallı, siyah beyaz televizyonundan başka alternatifin olmadığı bir dönemde, Fransız deniz biyoloğu Kaptan Cousteau'nun çektiği belgeselleri siyah beyaz seyretmek (bile!) müthiş heyecan verici geliyordu bana. Kafamda da Cousteau gibi bir deniz biyoloğu olmak vardı öncelikle. Fakat Türkiye'de mümkün mü? O dönemin Türkiye'sinde, kapalı bir ekonomide, birilerinin böyle bir gemiye sahip olması, araştırma gezilerine kaynak ayırması falan hayal bile edilemezdi. Yine de araştırınca, ODTÜ'nün Erdemli'de bir Deniz Bilimleri Enstitüsü olduğunu öğrendim. Bu bana heyecan verici geldi başta ama adı üstünde Enstitü, sadece lisansüstü seviyede öğrenci kabul ediyordu. Dolayısıyla Türk Cousteau'su olma hayallerimi Türkiye'de gerçekleştirmek için önce bir mühendislik okumam gerekiyordu. Halbuki mühendislikler ve tıp bana hiçbir aşamada cazip gelmemişti. Sırf o Erdemli'deki enstitüde lisansüstü çalışma yapabilmem için hatırına bir ara İTÜ'nün Gemi Mühendisliği bölümünü tercih etmeyi ciddi ciddi düşündüm. Fakat sonra abim başta olmak üzere etrafımda danıştığım bilenler "sen zaten mühendislikten

hoşlanmayan bir adamsın ve gemi mühendisliği müfredatı da özünde makine mühendisliği ile aynı; ondan daha da nefret edersin” dediler. “Ayrıca gemi mühendisliği okuyup ardından Deniz Bilimleri Enstitüsü’ne gitsen bile Cousteau gibi sürekli araştırma gezilerine çıkıp yedi denizi keşfedeceğini falan da zannetme” diyerek ayağımın yere basmasını sağladılar.

Benim için ikinci akla gelecek alternatif ise, 24 Ocak Kararları sonrası canlanan ekonomi tartışması ortamında, ekonomi okumaktı. Abim o sıralar ODTÜ’de asistandı yanılmıyorsam. O, ODTÜ Ekonomi Bölümü’nün kadrosunun çok akıllı insanlardan oluştuğunu; hem entelektüel hem de çok donanımlı hocaların olduğunu söyledi. Sonra ben ekonomiyi ciddi olarak düşünmeye başladım. Fakat lise sonda çok tembel bir öğrenci haline gelmiştim, tam anlamıyla dağıtmıştım. Lise sonda herkes dalga geçmeyi bırakıp üniversiteye girmeye odaklanırken, ben var olan odağımı da kaybedip her şeyi boşladım ve okul vs. ile ilgili hiçbir şeyi takmaz oldum. Gerçi yine de kendime güvenim vardı. Ben de giremezsem kim girecek üniversiteye diye düşünüyordum. O zaman adayların ancak yüzde 10’u girebiliyordu üniversiteye ama ben son sınıfta dersleri

epeyce boşlasam da, son sınıf öncesindeki performansıyla nispeten iyi bir altyapı oluşturmuştum. Bir şekilde o yüzde 10 arasına nasılsa gireceğimden emindim. Üniversite sınavına girdiğim ilk yıl Hacettepe Ekonomi’yi kazandım ve orada hazırlık okudum. Hem İngilizcemi ilerletmek hem de biraz dinlenmek amacıyla hazırlık sınıfından muaf olmak istemedim. Hazırlıktayken üniversite sınavına tekrar girdim ve ODTÜ Ekonomi’ye geçtim. Bölümü ve özellikle ikinci sınıftan sonraki dersleri çok sevdim. Giderek daha motive şekilde çalışmaya başladım. Lise sondaki halim kalmadı. Derslere ilgilim ve merakım gittikçe arttı. Birçok dersin okumalarını, sınava hazırlıktan ziyade merak ettiğim için, öğrenmekten keyif aldığım için yapıyordum. Birlikte hem çok eğlendiğimiz hem de entelektüel

açıdan birbirimizi beslediğimiz bir yakın arkadaş grubum da vardı. Okulun son dönemlerinde iyi ki gemi mühendisliği gibi bir bölüm okuma saçmalığını yapmamışım dedim. ODTÜ Ekonomi’de öğrencilik heyecanlı bir dönemdi.

Bir de not düşmek istiyorum; 24 Ocak Kararları ekonomide hareketlenme sağladı dedim ama 24 Ocak Kararları’nın fiilen uygulanabilir hale gelmesi aslında aynı yılın sonbaharında yapılan 12 Eylül askeri darbesinden sonra oldu. Ondan önce Türkiye’de siyasi açıdan oldukça kaotik bir atmosfer vardı. 12 Eylül 1980’den sonra, ben ODTÜ’de öğrenciyken YÖK kuruldu. YÖK’ün kurulmasına genel olarak üniversiteler, özel olarak ODTÜ, daha da özel olarak ODTÜ Ekonomi Bölümü çok tepki gösterdi. Sıkıyönetim vardı ve 1402 numaralı sıkıyönetim kanunu, YÖK’e hocaları görevden alma yetkisi

veriyordu. Yakup Kepenek Hoca'nın ODTÜ Ekonomi'deki görevine bir gün sarı zarf içinde gelen bir "görevinize son verilmiştir" yazısıyla son verildi. Bu kabul edilemez bir şeydi. ODTÜ Ekonomi'den sayısını şimdi tam hatırlayamıyorum, on civarında hoca buna tepki olarak istifa etti. Bölümü seçmeme sebep olan hocaların istifası bende ve birçok arkadaşım da büyük moral bozukluğu yarattı.

Daha sonra rahmetli Merih Celasun bölüm başkanlığına atandı. Merih Hoca'ya da ilk başta tepki gösterildi ama sonradan onun sadece çok yönlü düşünen, çok bilgili bir iktisatçı değil; aynı zamanda hiçbir kalıba sokulamayacak kadar derin ve dürüst bir entelektüel olduğu anlaşıldı. Haliyle Merih Hoca beni çok etkiledi. Hayatımda, akademik gelişmemde en önemli etkiyi yapan hocamdır diyebilirim. Sağcılar Merih hocanın solcu olduğunu; solcular sağcı olduğunu düşünür ve iddia ederdi. Oysa o, günlük siyasetin klişe tanımlarının çok dışında, çok dürüst ve hem insani hem mesleki ilkelerine sonuna kadar bağlı, örnek bir aydıydı. Öğrencisi olmaktan da, uzun yıllar sonra iki meslektaş olarak Bilkent Ekonomi bölümünde yıllarca birlikte çalışmaktan da büyük gurur ve mutluluk duydum. Allah rahmet eylesin.

■ *Hocam peki yurt dışı macerası nasıl başladı?*

► Yurt dışı macerası, abimin bir asistanlık bularak Amerika'ya doktora yapmaya gitmesiyle başladı bir anlamda. Amerikadan oradaki akademik ortamı ve yaşantıyı anlatan uzun mektuplar yolluyordu. Anlattıkları bana da heyecan verici gelmeye başladı. O dönemde mektuplar önemli bilgi kaynaklarıydı. İnternetin falan tahayyül bile edilemediği; Amerika'da ne olup bittiği konusunda, Türkiye piyasasına geliş çevrilmesinden yıllar sonra gerçekleşen Amerikan filmlerinde gördüklerimiz dışında hiçbir fikrimizin olmadığı yıllardan bahsediyorum. Türkiye'de sadece tek kanallı bir televizyon vardı. Şimdi bunu okuyan gençlerin hayal etmekte zorlanacağı bir atmosfer yani. Abim çok ayrıntılı bilgi veren, uzun mektuplar yazıyordu. Sık yazmıyordu ama yazdığına da sekiz dokuz sayfa oluyordu mektuplar. Onları okudukça ben de Amerika'ya gitmeliyim diye düşündüm. Ablam da, abim de akademisyen olduğu için akademisyen olmak istiyordum zaten. Meslek seçimi konusunda hiç tereddüt yaşamamıştım. Birinci sınıftan itibaren aşağı yukarı kararlıydım lisansüstü öğrenim görmeye. Abimin mektupları da doktora Amerika'da yapmamın iyi olacağı konusunda beni ikna etti. Ben de Amerikan hükümetinin verdiği Fulbright bursuna başvurudum. Son sınıfta zaten notlarım iyiydi,

dediğim gibi zevkle çalıştığım için. Başvuru koşullarından biri GRE sınavından iyi puan almaktı. Ben de epey iyi bir puan aldım ve sonunda Fulbright'in yüksek lisans bursunu kazandım (ve yüksek lisanstan sonra doktora da üniversiteden asistanlık alarak tamamladım).

Bu arada GRE demişken enteresan bir şey daha söyleyeyim, 24 Ocak Kararları alınmıştı ama Türkiye'de hala çok sıkı kambiyo kontrolleri vardı. İnternet yok, bir şey yok ve Amerika'da lisansüstü eğitime başvurabilmek için GRE'ye girmeniz lazım. Sınavı Ankara'da Amerikan Kültür yapıyor ama Amerikan Kültür başvuru almıyor, sadece sınavın yapılacağı mekânı sağlıyor. Dolayısıyla GRE sınavına başvurabilmek için Amerika'ya bir form doldurup sınav ücretini göndermen gerekiyor, 25-30 dolar gibi bir şey. Fakat bu parayı transfer edebilmek için Merkez Bankası'ndan izin almak gerekiyor. İzni aldıktan sonra Türk Lirası karşılığını ödüyorsun ve ancak o zaman Merkez Bankası sana dolar tahsis ediyor.

■ *Onu da Yıldırım Beyazıt'taki Merkez Bankası şubesinden göndermen gerekiyor.*

► Öyle. Herhangi bir yerde de yapamıyorsun. O Yıldırım Beyazıt'taki Merkez Bankası'na gitmen gerekiyor. Ben yanlış hatırlamıyorsam o şubenin katları arasında dolaşarak altı tane imza topladım o izin için.

Yanılmıyorsam çek veriyorlardı, 30 dolarlık çek.

■ *Serdar onu ben söyleyeyim sana. Ziraat Bankası'na para yatırıyordun, yatırdığın makbuzu götürüp Merkez Bankası'na gösteriyordun, Merkez Bankası da diyordu onu Yıldırım Beyazıt şubesine götür.*

► Evet.

■ *Bir arkadaşımın yurt dışı parasını ben gönderirdim ondan dolayı iyi biliyorum. 24 Ocak Kararları senin hayatın bir dönüm noktası olmuş galiba. İlginç, benim için de öyle. Ben asistan falan olmayı düşünmüyordum. Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi mezunuyum. Benim kafamda banka müfettişi olmak vardı. Çünkü o zamanlar banka müfettişi olmak hem itibarlı bir işti hem de iyi maaş ödüyordu. Fakat bizim son sınıfta bir bitirme tezi vardı, 1980-81 ders yılında yani lisans son sınıfta ben bitirme tezini 24 Ocak Kararları üzerine yapmıştım. Allah rahmet eylesin Sadun Aren Hoca o zaman derse geliyor, Sadun Hocam demiştin bu konuyla ilgili sizinle görüşmek istiyorum. Sadun Hoca farklı bir akademisyendi, inanılmaz bir hocaydı, bana şöyle bir cümle kurdu (çok da yumuşak konuşurdu): "Evladım okulda konuşmayalım, sen Pazar günü kahvaltıya gel bize" demişti.*

► Son sınıftasın?

■ *Son sınıftayım. Ben liseyi çok erken bitirdiğim için üniversite*

de erken bitti. Hocanın evine gittim. Benim için inanılmaz bir deneyim oldu. Hoca'nın eşi Munise Hanım mükemmel bir kahvaltı hazırlamış. Sadun Aren ile herhalde dört saat sohbet etmişim. Tezi o zamanki sorumlu hocam birkaç farklı bölümde sundurdu. Şöyle tepkiler almıştım Serdar, seni doğrulamak için anlatıyorum, kendi sınıfımda sana burada kapitalizm propagandası yaptırmayız deyip arkadaşlarım karşı çıktı. Başka bir bölüme götürdü hoca beni, o bölümdeki öğrenciler de sana burada komünizm propagandası yaptırmayız dediler. Özetle o tez nedeniyle bizim bölümdeki birkaç hoca sen asistan ol dediler.

► Aslında dolaylı olarak senin de hayatını etkilemiş.

■ *Evet. Sen az önce 1402 dedin. Birçok hoca atılmıştı: Yılmaz Akyüz, Korkut Boratav, Tuncer Bulutay. Ben o yasanın insanların yaşamını nasıl alt üst ettiğini çok iyi biliyorum. Niye? Çünkü benim ailemi de vurmuştu. Yani darbenin ne olduğunu bilirim ve şu an bazen darbe diyenlerin söylemleri bana komik geliyor.*

► Konuyu dağıtıyoruz ama laf lafı açıyor. Yılmaz Akyüz ile yanılmıyorsam Eskişehir'de büyük bir yemek masasının etrafındaydık bir akşam. Son dönemde de bir kararnameyle bir anda işlerine son verilen akademisyenler oldu biliyorsun. Bir dilekçeye imza attıkları için işlerine son verildi. O konu açıldı. Yılmaz Hoca "bizim

de işimize askeri rejim son verdi ama hiç değilse bizim pasaportumuzu geri almak vs. gibi şeyler yapmadılar," dedi. Biliyorsun darbeye işten atılınca yurt dışına gitmek, orada çalışmak zorunda kaldı. Belki de iyi oldu onun kariyeri için. Ama son dönemde, sivil hükümetçe işten atılan akademisyenlerin o şansı bile elinden alındı.

■ *Ama şimdi kanun hükmünde kararnameyle atılanların bazılarına dava açılıyor. 1402 ile atılanların yüzde 95'i için hiçbir dava açılmadı, sarı bir zarf geliyordu ve atıldınız, güle güle diyorlardı. Bu yasa, unutmuyorum, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'in eseri idi. 1402 ile atılanlar hiçbir kamu kurumunda, belediyeler dâhil, çalışamazlardı. O zaman özel sektör de pek gelişmemişti, yani iş bulma olasılığı pek yoktu. Düşünürsen adama öl diyorlar. Böyle bir ülkeydi.*

► Bu son dönemde bu barış imzacılarına da pratik olarak "öl" dendi aslında. Çok da farklı değil. Yani ikisi de çok korkunç ama birisi askeri rejim birisi, sözüm ona sivil rejim. Sivil rejimde yapılan şeyler de enteresan. Bak Olağanüstü Hal de devam ediyor. 2021'de, bunları konuştuğumuz sırada Olağanüstü Hal. Çok enteresan. Acıklı bir anlamda enteresan yani.

■ *Peki. Senin kariyerine dönersek... Yurt dışından gelip Bilkent'e mi geçtin ondan sonra?*

► Amerika'dayken Bilkent'ten teklif aldım. O da şöyle oldu: Ohio State Üniversitesi'nde doktora yapıyordum. Doktora'nın bitmesine bir sene kaldığını düşündüğüm sırada iş piyasasına çıktım. Doktoralı iktisatçıların, pek çok diğer alandaki akademisyenlerin sahip olmadığı çok önemli bir şansları var. Uzun zamandır ABD'de hakikaten çok etkin çalışan bir iş piyasası kuruluyor. Doktorasını alan adaylarla bire bir mülakatların merkezi bir şekilde ayarlandığı, çok başarılı, hakikaten bütün alanlardaki akademisyenlere örnek olması gereken bir şey. Şimdi Avrupa'da da başladı, eskiden sadece Amerika'daydı. Ben 1990 Aralık'ında iş piyasasına gittim. Bir sene içinde doktora tezimi bitireceğim diye planlıyordum. OECD'den de bir mülakat almıştım. O sene de Amerikan ekonomisinin kriz yılıydı. Dolayısıyla Amerikan üniversitelerinden ilan edilen açık pozisyonlar çok azdı ve ben zaten Amerika'da kalmak istemiyordum ama OECD'de bir süre çalışma fikri cazip geldi. OECD'ye başvurduğum ve mülakata çağırıldım. Washington'daki iş piyasasında yapılan ilk mülakat iyi gitti. Aradan birkaç hafta geçtikten sonra da beni kısa listeye aldıklarını bildiren bir telefon aldım bir sabah. Hemen üç dört gün içinde sizi Paris'e

bekliyoruz buradaki mülakatlara dediler. Ben o sırada Amerikan ekonomisinin genel denge modelini yapıyordum, OECD'de de kısa adı Walras olan, çok ülkeli bir genel denge modelinin hazırlığı sürüyordu. Benim tezim de tam onunla örtüşüyordu. Paris'teki mülakatlara çağırıldılar. Tam o sırada Bilkent'ten de teklif aldım. Paris'te mülakata gittim ama sonra bebek, askerlik falan derken karmaşık ve zor bir karar verme süreci yaşadım. Sonunda tezi bitirmeyi bir yıl ertelemeye karar verdim. Bilkent 1991 yerine 1992'de mezun olacağımın belli olmasına rağmen teklifini ertesi yıl için de yenilemeye razı oldu. Ben de Bilkent'in teklifini kabul ederek Türkiye'ye dönme kararı verdim. 1992 Haziran'ında aldım doktoramı ve o yılın Eylül'ünde Bilkent'te işe başladım. Arada da

askerliğimi yaptım. Yurt dışında çalışanlara öyle bir bedelli hakkı vardı o dönem. Sonra da Bilkent'te işe başladım. Misafir profesör olarak Amerika'ya döndüğüm 2003-2004 akademik yılı ve misafir araştırmacı olarak IMF'e gittiğim 2005 kışı hariç, 2006'ya kadar Bilkent'te çalışıp, o yıl TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'ne geçtim. O gün bugündür de TOBB ETÜ'lüyüm.

■ *Şimdi Serdar sohbete geldiğimiz noktada şöyle bir soruyla devam edelim.*

► Sen bir dakika sorunu unutma ben az önceki hikâyeyi tamamlayayım izin verersen. Şu GRE sınavı için para gönderme hikayesini yani. Başvuru formunla birlikte Yıldırım Beyazıt'taki Merkez Bankası'ndan aldığın çeki zarfın içine koyup gönderiyorsun,

Posta Amerika'ya üç haftada gidiyor. Amerika'dan da yaklaşık üç haftada geliyordu. Sınav başvurunu 6 haftayı postada harcayacağını hesaplayarak göndermen lazım. Neyse gönderdik. Amerikan Kültür'de sınava giriş numarası falan verildi. O arada ben bir de Kanada'ya başvurmuştum. Ottawa Üniversitesi'nden asistanlık aldım. Fakat asistan olanların okul ücretinden muafiyeti söz konusu değil dediler. Genellikle Amerikan okullarında asistansan okul ücreti ödemezsin, yaptığın katkılardan dolayı geçinmene yetecek kadar para alırsın. Kanada'da (en azından Ottawa Üniversitesi'nde) öyle değildi. Dediler ki biz sana asistanlık verdik, aramıza katılmanızı sabırsızlıkla bekliyoruz. Sonra laf arasında okul ücretini kendim ödemem gerektiği anlaşıldı. Okul ücretini ödemediğim takdirde bana geçinemeyeceğimi düşündüğüm bir para kalıyor. Onun üzerine, "asistanlıktan aldığım parayla doktora için okul ücretini ödersem kalanla geçinemem; bana okul ücreti muafiyeti de verin" dedim. Bunları yalnız mektupla yazıyorsun ve gitmesi üç hafta sürüyor. Başvurduğum üniversitede Prof. Koutsoyiannis de var. Biz ODTÜ'de de onun mikro iktisat kitabını okumuştuk; yazışmalarda ona selam söylüyorum, o da bana selam gönderiyor falan.

Mektuplaşarak ahabap olduk insanlarla.

■ *Türkçeye hem mikro hem de ekonometri kitabı çevrildi.*

► Evet galiba ekonometri kitabı da vardı. Yaklaşık iki aylık yazışmanın sonunda "biz senin mektubun üzerine, seni aramızda görmeyi çok istediğimizi söyleyerek üniversite yönetimi ile görüştük ve okul ücretinde de yüzde 50 indirim sağladık" dediler. "Bununla idare edersin; zaten kampüste, kütüphanede şurada burada çalışarak çok rahat ek gelir de sağlayabilirsin" dediler. Fakat ben çok düzenli uyuyan, erken yatıp erken kalkan bir insan değildim; hala da değilim. Çalışma fikri çok cazip gelmedi, ama paket olarak çok da iyi bir teklifti. Ondan daha iyisi ancak Fulbright bursundan gelebilirdi ki ben de o bursu kazanınca, doktora için Kanada yerine Amerika'ya, Ohio State Üniversitesi'ne gitmeye karar verdim sonunda. Zaten eğitim kalitesi ve yaşam standartları açısından benzerdi iki seçeneğim de ama Kanada örneğini anlatmamın asıl nedeni, oraya gidip gitmeme kararını vermek için ihtiyaç duyduğum bilgileri toplamamın aylar sürdüğünü vurgulamak. Fulbright bursu ile Amerika'ya gitme kararını verince Ottawa'ya teşekkür mektubu yazdım. Onlar da "ABD'ye gitmeni sağlayacak bursun için seni tebrik ederiz ama bir daha düşün, burada

daha mutlu olursun" falan diye cevap verdiler. Harika insanlardı ama ben Amerika kararından caymadım.

Benzer bir karar verme süreci ile bugünün şartlarında karşılaşan bir genç için, anlattıklarım başka bir gezegene aitmiş gibi gelebilir. Onlar dünyanın herhangi bir yerine herhangi bir şey için başvurma işini dakikalar içinde tamamlayabiliyorlar. Başvuruları online ortamda yapıyor, ödemelerini kredi kartıyla gerçekleştiriyorlar. Anlattıklarım şimdi masal gibi geliyordur gençlere. Fakat biz öyle bir dönemden geçtik. Öte yandan bizden önceki dönemlerde benzer deneyimleri yaşayan hocaların anlattıklarını dinleyince "biz yine şanslıymışız" diye düşünürdüm. Şanslıydık da. Ama kuşaklar arası imkân uçurumunun zaman geçtikçe daha gençler lehine büyüdüğü de açık.

Ben Amerika'ya ilk gittiğimde çok etkilendim. İlk defa Amerika'da kredi kartı, banka kartı, kişisel bilgisayar sahibi oldum. Bir aylık bursumdan az bir parayla ikinci el de olsa bir otomobil alabildim. Bugün burada da alışverişimizi yaptığımız türden dev süpermarketleri ilk defa Amerika'da gördüm. Tuşlu telefonu, tuşlu telefonu kullanarak uzaktan çeşitli işlemler yapmayı, yiyecek-içecek otomatlarını, devasa park yeri olan mağazaları, çok kanallı

(kablo) televizyonu vs. bir dolu şeyi ilk defa Amerika'da gördüm. Oysa Türkiye'de TRT'nin ikinci kanalı ancak benim Amerika'ya gittiğim 1986 yılında kurulmuştu.

■ *TV kanallarının sayısı özel televizyonlar ile birlikte arttı ancak. 1991'de ilk kez Ahmet Özal'ın kanalı gayri resmi olarak Almanya'dan yayın yapmaya başladı.*

► *Tele 10 vardı, Star vardı, Kanal 6 vardı. Doğru haklısın. Ama ben çok kanallı ve renkli televizyonu ilk defa Amerika'da gördüm. Bu arada yıllar geçtikçe başka Türk öğrenciler de geldi benim üniversiteme. Şöyle ilginç bir şey gözlemledim; Türkiye dışı açılma sürecinde ilerledikçe Amerika'ya gelen öğrencilerin yaşadığı kültür şoku, her sene bir sene önce gelenlerden daha az oluyordu.*

■ *Serdar, 1982'de ya da 83'te seçim oldu. Necdet Calp, Özal'ın köprülerle ilgili gelir ortaklığı senedini hisse senediyle karıştırıyordu. Gelir ortaklığı senedinin, köprüünün satışı anlamına geldiğini zannediyordu. Çünkü Necdet Calp de böyle bir şey bilmiyordu. Hatırladığım kadarıyla İMKB de 1986'da açıldı, 82'de falan SPK'nın kuruluşu başladı, 84'te yanılmıyorsam rahmetli İsmail Türk Hoca da ilk Sermaye Kurulu Başkanı oldu.*

O dönemde Amerika'da ve İngiltere'de yeni sağ düşüncenin

yükselişi görülmüyordu. 84-85'te en çok konuşulan konuların başında piyasa ekonomisi geliyordu. 1980'lerde Türkiye'de çaydan, tütüne kadar devletin tekelindeydi, sonra bunların hepsi tasfiye edildi.

Şimdi de farklı bir devlet gücü ekonomiyi egemen. ABD'de Hazine, banka ve şirketleri kurtardı, şirketlere ortak oldu. Türkiye'de de Varlık Fonu diye bir kurum ortaya çıktı, ülkenin en büyük şirketi oldu. Türkiye piyasa ekonomisine uzak hala zaten. Devlet üretimden çekilmiş gibi, sadece piyasaların regülasyonu uğraşır gibi gözüküyor ama bu doğru değil. Kayırmacılık var. Farklı şirketlere farklı kuralları uyguluyor. Dolayısıyla piyasa ekonomisine geçemedik gibi geliyor bana Serdar, ne dersin?

► *Kesinlikle katılıyorum. Geçemedik değil, çok uzağız.*

■ *Dünyayı da katalım Serdar, Amerikalılar ne kadar geçti?*

► *Amerika'da iki tane "rüyamda görsem inanmam" diyeceğim gelişme oldu. Yani kendim bizzat tanık olmasam, asla inanmazdım. Birincisi, bu 2008-2009'daki krizden sonra devletin müdahale etmesi ve senin dediğin gibi, bir yan sonuç olarak Amerikan Hazinesi'nin banka hissedarı haline gelmesi, otomotiv sektöründe falan bir oyuncu haline gelmesi. İkincisi de Trump'ın seçimi kaybetmesinden sonra kongreyi basan grubun görüntüleri.*

Hakikaten bu ikisi, rüyamda görsem inanmam diyeceğim gelişmelerdi. Dünya açısından da ilginç bir dönemden geçiyoruz, doğru. Hoş bir dönemden geçiyoruz denemez ama tarih kitaplarında başka on yıllardan daha fazla yer ayrılacak bir on yıla tanık olduk 2010'larda. Popülist, otokratik iktidarlar her yere yayıldı. 2020'lerde de katlanarak devam etti nahoşluklar. Bu dönem dünyanın çok şey kaybettiği, hem ekonomik hem başka anlamlarda kaybettiği yitik on yıllar olarak geçecek tarihe.

■ *Serdar'cığım şöyle gelişmeler oluyor... Biz ne diyorduk borsayı kurarken? Borsa, sermayenin halka yayılmasını sağlayacaktır. Ne güzel. Yani sermayedar şirketlere egemen olacaktı. Büyük sermayedar, küçük sermayedar. Ama günümüzde, özellikle bu 2008 Krizi sonrasında öyle davranış biçimleri gelişti ki şirketlere sermayedar değil, CEO'lar hâkim. Yani banka batıyor, Hazine kurtarıyor; o sırada CEO'su on milyon dolar prim alıyor. Yani asil vekil çatışması ayyuka çıktı. Benzer durum Türkiye'de de var. Bu modeli nasıl değiştirebiliriz, nasıl dönüştürebiliriz, Amerika'da bile belli iktisatçılar bunu tartışıyor. Fakat biz hiç tartışmıyoruz.*

► *Ben o hayalleri hala kurabildiğimiz dönemlere masumiyet çağı diyorum. Yani bu 2000'ler, bu masumiyetin her alanda, ekonomide ve siyasette,*

feci halde iğdiş edildiği bir dönem oldu. Evet Türkiye piyasa ekonomisine çok uzak bence de. Piyasa ekonomisine uzak ama kurallı ve objektif işleyen bir regülasyon var desem, o da değil. Farklı insanlara, farklı gruplara, farklı şirketlere kuralların farklı uygulanıyor olması kuralı da kurallıktan çıkarıyor. Kapris yapan bir devlet var. Tek kural dağıtılacak avantayı, haksız kazancı en fütursuz biçimde kayırmacılık yaparak dağıtmak. Amerika çok çok daha kurallı Türkiye'ye kıyasla tabii. Trump gibi bir kaçığın yönetiminde kalsa da böyle bu. Trump öncesi daha da düzgündü tabii. Nitekim Amerika'da 2008-2009'a kadar finansal piyasalar iyi regüle ediliyor, etkinlik sağlanıyordu. Bir literatür var, nasıl etkinlik sağlandığına dair. Bu literatür bize onu söylüyordu. Ama 2008-2009'da bu toksik, zehirli kâğıtlar, türevin türevi ürünler piyasaya çıkınca işin aslının tam da öyle olmadığını gördük.

Bu mülakat "Sosyal Bilimciler Konuşuyor" serisinin bir parçası olduğu için, şunun altını çizmekte de fayda var yine de: sosyal bilimlerde öngörü yaptığın zaman, doğru öngörü, öngördüğün soruna karşı önlem almayı da mümkün kılıyor. Türkiye'de değil tabii ama normal ülkelerde öyle oluyor yani. Yani bir iktisatçı şuradan kriz çıkabilir diye bir öngörü yaparsa; bu da inanılır, güvenilir bir öngörü

olarak değerlendirilip, devletin veya ilgili kurumların önlem almasına yol açarsa, öngörülen kriz önleniyor ve öngörü yanlışlanmış oluyor. Paradoksal bir durum bu; bilmem anlatabiliyor muyum?

Yani ben bir bilim insanı olarak şurada şöyle bir kriz olacak, şu mekanizmalar bir krizi tetikleyecek dersem ve bu konuda beni *haklı* bulan aktörler, bu mekanizmaların krize yol açmasını önleyecek önlemleri alırlarsa bu beni yanlış çıkartır, değil mi? Fizikçi için böyle bir şey yok. Fizikçi şu olacak dediğinde bakıyoruz, doğru çıkarsa bravo diyoruz; çıkmazsa nerede yanlış yapmış, diyoruz. Şimdi iktisatçılar için bir şeyi doğru söylemek, paradoksal şekilde onun yanlışlanmasını getir(ebil)iyor. O yüzden 2008-2009 Krizi için bazen acaba çok mu haksızlık ediyoruz diye düşünüyorum. Yani kamuoyu biz iktisatçıların "doğru öngörülerini" sayesinde önlenmiş krizleri gözlemediği/yaşamadığı/farkında olmadığı için onlara teşekkür etme fırsatlarını kaçırıyor ama iktisatçılar öngöremedikleri krizler için acımasızca suçlanıyor. "Bir insanı 40 yıl sırtında taşırsın minnetini ifade etmez ama bir gün sırtından indirirsen senden kötüsü olmaz" derler ya. İktisatçılık da bu anlamda nankör bir meslek biraz.

Nitekim 2008 krizi aslında iyi regüle edildiğini düşündüğümüz

bir piyasada, öngörülmesi mümkün olmayan bir şekilde çıktı (yahut da yeterince çok sayıda iktisatçı, yeterince güvenilir öngörüler üretmedi bu konuda). Finansal piyasaların kredi dağıtma hırsının, öngörülmede gecikilen bir biçimde kontrolden çıkması sonucu yıkım meydana geldi. Ama bunu öngörmek mümkün müydü, orasını bilemiyorum. Bu sonuçları yaşamadan bunlara önlem almak mümkün değildi muhtemelen. Bundan sonra yaşamayacağımızın garantisi var mı? Amerika'da var belki ama Amerika'da da yeni krizler başka şekillerde çıkacak, yeni kanallar, mekanizmalar daha önce benzerine rastlamadığımız krizleri tetikleyecek.

Hülâsa "bu modeli nasıl değiştirebiliriz" sorunun kolay bir cevabı yok bence. Muhtemelen depremler hakkında çok şey bilen ama depremleri yeterince önceden, yeterince doğru biçimde öngöremeyen jeologlar gibi olmaya devam edeceğiz. Yani depremlerin (veya ekonomik/finansal krizlerin) bir bölümünün yol açtıkları yıkımın neden yaşandığını olaydan sonra çok iyi açıklayacağız ama öncesinde, meğerse kırılmakta olan fay hatlarının üzerinde yürüyormuşuz (piyasalarda biriken gerilime seyirci kalyormuşuz) diyeceğiz. Daha fazla uzatmak istemiyorum ama kaydetmeden geçemeyeceğim:

yıkım gerçekleşikten sonra yapılacak analizler kimilerinin küçümsediği gibi değersiz değil asla. Jeologların da iktisatçıların da analiz ettikleri yıkımlardan çıkardıkları dersler, gelecekte olması muhtemel bütün yıkımları önlemiyor ama benzerlerinin yaşanmasını önüyor. Bu da önemsiz ve değersiz değil kesinlikle.

■ Efil yayınevi tarafından yayımlanan Eichengreen'in "Aynalı Salon" kitabında da ayrıntılı olarak anlattığı gibi bu krizde de 1929 krizinde olduğu gibi kurumsal yapılanmada çözümler vardı. Piyasalar spekülasyonlarla ciddi biçimde şişmişti kriz balonunun neden olduğu aşırı tüketimde ciddi sorunlar vardı. Tüm bunlar birleşince de kriz çıktı.

Krizi ne finansal kurumlar ne de büyük şirketler göremedi. Halbuki 90'lı yıllardan itibaren dünyada ve Türkiye'de en çalışkan öğrenciler finans

sektörüne yönelmeye başladı. Matematikçiler, fizikçiler gelip modeller kurdular. Erken uyarı sistemleri. Hatırlıyorum, Türkiye'de krizden birkaç yıl önce eski bir öğrencim "hocam biz işte şu hocayla erken uyarı sistemi kurduk, artık her şeyi öngörebileceğiz," dedi. Dedim o zaman siz yakında zengin olursunuz. Nasıl, dedi. Dedim erken uyarıyı kurduğunuza göre kur krizi ne zaman çıkacak bulup, ona göre dövizle yatırım yapıp zengin olursunuz. Elbette bunların hiçbirisi çalışmadı. Örneğin; şu ara kripto parada da benzer bir tuzak var, bana göre. Buradan baktığımızda teorik olarak, etkin piyasa teorisi çöktü mü? İki, sen genel denge çalışıyorsun, genel dengede rasyonalite ve bir bilgi akışkanlığının tam olması gerekiyor. Bunlar yok, o zaman genel denge ne olacak? O dinamik stokastik genel denge modelleri nasıl çalışacak?

► Piyasa başarısızlıkları var tabii. Hep vardı. Az önce de anlatmaya çalıştığım gibi, biçim değiştirerek yeni örnekler de ekleniyor. İdeal dünyaları çalışmak yine de boş bir çaba değil. Evet genel dengede rasyonalite olması lazım, mükemmel bilgi akışı olması lazım. Evet gerçek hayatta bunlar yok ama genel denge modelleri işe yaramaz oyuncaklardır demek değil bu.

■ Thomas Moore'un *Ütopya'sını* okudum, okutuyorum. *Ütopya*, ama olsun.

► Tabii, özellikle piyasa açısından refah kaybı nereden kaynaklanıyor bunu anlamak için, o piyasa aksaklıklarının olmaması durumunda ne olurdu bilmek lazım. O açıdan ben boş çabalar olarak görmüyorum ama bunu sormakta haklısın tabii. Bizim idealize ettiğimiz dünyalar, etkinlik hipotezi çöktü mü? Hayır, etkinlik hipotezi çökmü ama şu koşullar altında etkinlik gerçekleşecek diyen hipotez, o koşulların gerçekleşmediği bir dünyada test edilmek zorunda. Anlatabiliyor muyum? Piyasa aksaklıkları yüzünden böyle.

Piyasa aksaklıkları olmadan ilerlemek mümkün müydü? O da mümkün değildi bana kalırsa. Piyasa aksaklıklarının oluşması, tam rekabetten kopuşlar vs. sürecin, yani iktisatçıların "doğa"sının bir parçası. Ne oluyor? Doğa bilimlerinde birtakım şeyleri

doğru olarak öngörebiliyorsun ve öngördüklerin aslında yıkım getiren şeyler olabiliyor, değil mi? Seller oluyor, depremler oluyor... İklim krizi diyoruz şimdi, doğa bilimcilerinin ön gördüğü ama önleyemediği bir olgu. Bundan sonra, doğa bilimlerinin değişik alanlarında bilim yapma süreci iklim krizini veri alarak ilerlemek zorunda, değil mi? İklimde bu değişiklikler olduysa, bundan sonra şunlar şunlar nasıl olacak şeklinde sorgulanması lazım. Bizde de öyle. Piyasa aksaklığı, başarısızlığı varsa ne olacak? O aksaklıklara rağmen nasıl olacak diye bakmak lazım. Bu aksaklıklar bizim uğraştığımız "doğanın" bir parçası. Bir parçası da olması gerekiyordu muhtemelen.

Piyasa ekonomisi dünyada var mı sorusuna dönersek, yok. Yani tam rekabetçi bir piyasa ekonomisi modern dünyada hiç var olmadı. İngiltere'de kısa bir dönem belki, Sanayi Devrimi sonrasında.

■ *Karl Polanyi'nin yazdıklarını*

düşünürsek piyasa ekonomisi herhalde bir tek Orta Çağ'da vardı ki orada bile tam yoktu. Loncalar piyasaya girişe engel koyuyorlardı.

İklim değişiminden söz ettin, iklim değişimi 1950'den beri konuşuluyor. Ama başta devletler bunu es geçti. 2016'da Trump çıktı, 2015'deki Paris İklim Anlaşması'nı tanıımıyorum dedi. İklim değişimi artık önümüzdeki sorun değil, bizi içine aldı, çekirdeğine çekti. Türkiye'de şirketler, iş dünyası ve devlet bu konuda adeta sağır taklidi yaptılar.

Devlet bütün o cüssesiyle ortada duruyor ve Türkiye'de yaşanan krizlere karşı aktifleşemiyor. Bu haliyle, Türkiye'de ekonominin düzelmesini istiyorsak, devleti daha da küçültmek zorundayız diye düşünüyorum.

► Kesinlikle katılıyorum.

■ *Ama bunu yaparken de kurlsız olsun demiyorum; tam aksine, devlet hukuka, kurallara bağlı olsun, şeffaf olsun, hatta yurttaşın denetleyebileceği*

kurumsal yapılar olsun ki devletin kayırmaya çalıştığı şirketleri, sınıfları görelim, engel olalım. Tabii bu benim talebim. Şunu da biliyorum ki Türkiye'de ve bütün dünyada olduğu gibi devlet ortada duruyor.

► Türkiye başta olmak üzere evet. İnanması zor ama Türkiye'den daha kötü örnekleri bile var. Mısır gibi, Pakistan gibi, genel anlamda devletin de değil doğrudan ordunun ekonomiye hâkim olduğu ülkeler var.

■ *Çin var. O kadar çok ki Brezilya, Hindistan. Devlet mekanizması nasıl çalışmalı, devlet niye var? Devletin neden var olduğunun sorusu daha yanıtlanmamış durumda. Yani Platon'dan bugüne doğru düzgün bir yanıtı yok. O zaman devlet-ekonomik kurumlar ilişkisini yeniden oturtmak lazım diye düşündüm. Seninle konuştuğumuz yere geleceğim. Şöyle bir gıcık soru sorayım. Türkiye'de enflasyonun yaratıcısı şu anda devlettir dersem, katılır mısın?*

► Hiç şüphesiz katılıyorum.

■ *Örneğin AVM'leri düşünelim, regülasyonları düşünelim. Ne dersin?*

► Enflasyonun yaratıcısı da, büyümedeki yavaşlamanın sorumlusu da, işsizlikteki artışın sorumlusu da devlet. Yani şu anda Türkiye ekonomisine, toplumsal refaha devletten –ya da kamudan diyeyim– daha büyük zarar veren kurum yok

sanırım. Gerçi devletin tümüne kurum mu demeli bilemedim. Bak, devletin ne olduğunu tek bir kelimeyle karşılamakta zorlanıyoruz. Türkiye’de kötü giden her şeyin, ekonomide kötü giden her şeyin temel sorumlusu devlet (kamu) şu anda. Enflasyonda da öyle. Çünkü para politikasının, daha doğrusu politikasızlığının sorumlusu devlet; yine işsizliğin sorumlusu devlet; ne pahasına olursa olsun inşaat tercihi yanlış, o tercihin yönetilme biçimi yanlış; sanayisizleşmenin sorumlusu devlet; büyümede yavaşlamanın sorumlusu devlet. Göç politikasının, sınır güven(siz)liğinin, dolayısıyla işgücünün ortalama eğitim ve beceri düzeyinin düşürülmesinin sorumlusu da... Birkaç yıl önce İktisat ve Toplum’da yazmıştım. AB’nin söz verdiği 6 milyar Euro’yu almak için daha fazla göçmen kabul etmek yerine, biz 6 milyar Euro’yu çıkartıp AB’ye verelim, göçmenleri onlar alsın diye. Konunun insani boyutuna dair bir şey söylemiyorum burada. Yalnızca ekonomik açıdan bakınca 6 milyar Euro’yu biz ödesek, orta vadede Türkiye açısından daha ekonomik olur demiştim.

Bu işlerde ciddi bir değişiklik olmazsa bundan sonra milli gelirin her sene bir öncekinden daha düşük olacağına tanık olacağız. Bir süredir şahit oluyoruz zaten. Hatırla,

2010’larda biz orta gelir tuzağı diyorduk, şimdi orta gelir tuzağı tartışmalarını mumla arıyoruz. Çünkü orta gelirde bile değil artık Türkiye. Devleti dizginleyecek çok radikal bir değişiklik olmazsa, toplum olarak yoksullaşmaya devam edeceğiz. Gelir dağılımı daha da bozulacak. İktidarın, hükümetin beslemeyi sevdiği kesimler ve kişiler zenginleşmeye devam edecek ama toplum kişi başına geliri itibarıyla da yoksullaşmaya devam edecek. Türkiye hızla üçüncü dünyalaşıyor.

■ *Devlet bu yoksullaşmaya rağmen Türkiye’de beş çocuk politikası yürütmeye çalışıyor. Allah’tan toplum devletten daha akılcı galiba, ortalama doğurganlık oranı 1,79’lara düşmüş durumda. Dolayısıyla toplum ile devlet arasında öngörü açısından bir farklılık söz konusu.*

Şimdi gelelim eğitim sistemimize, özellikle de Türkiye’de iktisat eğitimine. Türkiye’deki üniversitelerde ciddi bir kaygı var. İktisat, İşletme gibi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bölümlerine birkaç üniversitenin dışında ilgi azaldı. Dünyada da iktisat bölümleri kapanıyor.

Yerine finans bölümleri, işletme, pazarlama bölümleri gibi bölümler konuluyor. İktisat bölümünde okuyan öğrencilere ne söylemek istersin? Bu gidişatın nedeni ne olabilir önce?

► 3-5 çocuk politikaları konusunda Allah akıl fikir ihsan eylesin demekten başka yapacak

bir şey yok ama dediğin gibi toplum daha akıllı zaten. O çok çocukçu söylem tümüyle etkisiz neyse ki.

Eğitim kısmına dair sorun zor bir soru. Şimdi iktisat bölümlerine talep azalıyor, iktisat bölümlerinin bir kısmının kapatılması gündemde olacak önümüzdeki dönemde Türkiye üniversitelerinde. Bundan birkaç yıl önce aynı şeyi fizik, biyoloji, kimya bölümlerinde yaşadık. Bunların bir bölümü kapatıldı, birtakım üniversiteler artık bu alanlara öğrenci almaz oldu. Benzer gelişmeler İktisadi ve İdari Bilimlerin diğer alanlarında da –siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler gibi– yaşandı. İktisat ve İşletme de sırada. Şimdi bunun birkaç boyutu var. Bir, dünya değişiyor ve bunlara talep gerçekten azalıyor. İki –bu belki de daha önemli bir neden, Türkiye’de bu bölümlere zaten ihtiyaç duyulandan çok daha fazla kontenjan verildi. Yani dünyadaki gelişmeler sonucunda bu alanlara talep azalmasaydı da Türkiye’de bu alanlarda kontenjan arzı fazlası vardı. Kadro bekleyen iktisatçılar diye kampanyalara tanık oluyoruz.

■ *Aynı şey İlahiyat Fakülteleri içinde geçerli.*

► Doğru. İlahiyat fakülteleri ve kampüs camilerinde kaynak israfının dibine vuruldu. Ama İlahiyat apayrı bir hikaye, belki başka zaman konuşuruz. Dünyadaki dönüşüm başka fakülteleri de vurmaya devam

edecek ama İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde sorun daha vahim. Bunlar nispeten az fiziki yatırım gerektirdiği için; laboratuvar, atölye, stüdyo vs değil de sadece derslik temin ederek bunları açmak mümkün olduğu için, gereğinden fazla iktisat bölümü açıldı. Yani Türkiye'de kaç üniversitede var şu anda bilmiyorum ama bu bölümlere talep azalmasaydı da zaten bir arz fazlamız vardı. Bundan sonraki dönemde bunların ciddi olarak azalması gerekecek ama buralardaki insan kaynağı ne yapılacak sorusu var ortada. Buralarda halihazırda okuyan öğrenciler de var. Bunlar bir de çok dinamik süreçler biliyorsun. Gidişatı fark ettiğinde ve kapatmaya karar verdiğinde bile elinde bir öğrenci stoku oluyor. Yani dört değişik sınıfta yüzlerce öğrenci oluyor. Eylemsizlik prensibi vardır ya frene bastığında araba ne kadar hızlı gidiyorsa, durma mesafesi o kadar uzar hani. Bu iş de öyle. Bölümde ne kadar öğrenci varsa onu kapatma süreci de o kadar uzun sürüyor yani. Durum bu maalesef ve iktisat öğrencilerine, yani halihazırda öğrenci olanlara standart, klişe öneriler dışında bir şey söylemem zor. Yabancı dillerini çok geliştirsinler, çok iyi matematik öğrensinler. Geçer notu alayım yeter, diye düşünmesinler. Matematik ve ekonometride teknikleri çok iyi öğrenmeye çalışınlar. Henüz tercih yapmamış

öğrencilere de önerim, nasıl ifade edeyim bunu bilemiyorum, çok seçkin belli başlı üniversitelerin iktisat bölümlerini seçsinler. Bunu ifade etmek çok zor, çünkü o kadar "seçkin" olmayan bölümlerde çalışan meslektaşlarımı da kırmak istemiyorum. Ama benim çocuğum üniversite sınavına giriyor olsaydı ve çok seçkin okullar dışındaki bir okulda iktisat okuma hevesi olsaydı, iktisat bölümü tercihi yapmasını tavsiye etmezdim, öyle söyleyeyim. Bir meslek edinmek niyetiyle okumak istiyorsa, çok az sayıda olan iddialı okullar dışında bir yerde okumak riskli diye düşünüyorum.

■ *Türkiye'de bir ara eleman meselesi var. Bir de şu anda güncel olduğu için soruyorum, tarım sektöründe ciddi bir işgücü açığı var. Tarım sektöründe mülk sahipleri hala işletme düzeyine geçemediği için 50'li yıllardaki modelle üretim yapmaya çalışıyorlar. Ciddi bir iş gücü açığı var orada ve o açığı artık siyaset temsilcileri açık açık dile getiriyor; Afganlar ve Suriyelilerce kapatıldı. O zaman bizim esasında demek ki tarım meslek liselerine ihtiyacımız var. Tarım meslek yüksekokullarına ihtiyacımız var. Katılıyor musun?*

► Katılıyorum ama öğrenciler de meslek liselerine gitmek istemiyor şimdi. Çok kapsamlı, çok boyutlu bir sorun bu. Meslek lisesi mezunlarına piyasada

ihtiyaç çok; bunların bir kısmı iyi gelirler de sağlayabilir fakat öğrenciler meslek lisesine gitmek istemiyor. Bunun sosyolojik nedenleri var. Çocukların daha havalı bulduğu bölümlerden mezun olduktan sonra da iş bulmak, senin de anlattığın gibi, zor.

Farklı alanlarda işgücü talebine dair gerçekçi projeksiyonlar yapmak mümkün değil. Türkiye'de bunu yapan bir kuruluş da yok. En azından gelecekte hangi mesleğe, ne kadar talep olacak onun projeksiyonunu yapmıyor kimse. Cumhurbaşkanlığı'na bağlı bir birim yapma niyetiyle yola çıktı ama hangi aşamalarda bilmiyorum. Dünya çok hızlı değiştiği için, bugün çok popüler olduğunu düşündüğün alanlar bile sen eğitimi bitirinceye kadar gözden düşebiliyor.

Türkiye için bu çok ütöpik ama üniversite eğitiminde biraz neyi nasıl öğrenmesi gerektiğini öğretiyoruz; insanlar, bu hızlı değişime daha kolay adapte olabilirler diye düşünüyorum. Amerika'daki gibi mesela. Türkiye'de biz gereğinden fazla meslek vurgusu yaparak öğretiyoruz, çok bölüm ve alan odaklıyız yani: Bir tek Sabancı Üniversitesi farklı bir modeli deniyor. Sabancı dışındaki üniversitelerde hangi bölüm olursa olsun girdiği andan itibaren meslek elemanı yetiştirmeye yöneliyoruz. Nasıl doğru

düşünmesi gerektiğini, değişik problemlerle nasıl baş etmesi gerektiğini düşünen bireyler olarak yetişmiyor Türkiye'de öğrenciler. Çocuklarda öyle bir potansiyel varsa da bizim eğitimi sistemi onu tez elden öldürüyor. Meslektaşlarda da kabahat var. Herkesin bölümü en önemli bölüm, bütün dersler o bölümden alınmalı gibi anlamsız ötesi, hatta tehlikeli bir taassup var. Öğrencilerin başka şeyleri öğrenmesine izin vermiyoruz. Çift ana dal, yan dal imkanları var bazı okullarda ama onların da dezavantajı var. Ben çift ana dalı çok önermiyorum öğrencilere. Çünkü insanın ömrünün en güzel yıllarının, lise öğrencisi gibi 10-11 ders alarak heba edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yan dala biraz daha sempatiyle bakıyorum.

Ama eğitimle ilgili olarak her anlamda ciddi sorunlar olduğu kesin. Bunun için belki apayrı bir mülakat yapmamız lazım ama onu da bir sonuca bağlayabilir miyiz bilemiyorum. Konunun o kadar çok boyutu var ki. Mesela ben en meslek odaklı eğitim veren alanlardan biri olan Hukuk'ta dört yıllık bir eğitim sonunda mezun vermeye kalkışmanın cinayete ya da toplumsal intihara eş değer olduğu konusunda bile saatlerce konuşabilirim. (Belki de konuşmama bile gerek yok. Türkiye'de verilen Hukuk eğitiminin sonuçlarını her gün gözlerimiz yuvalarından

uğrayarak görüyoruz.)

Ama madem ara eleman meselesine özellikle vurgu yaptın; bizzat da gözlediğim ilginç bir iktisadi problemi paylaşayım. Ben 2010-2015 arasında Uzmanlaşmış Meslek Edinme Merkezleri (UMEM) projesini üstlenen beş ortaklı konsorsiyumun yürütme kurulunda üniversitemi temsil ettim. 2008-2009 Krizi'nden bahsettik yukarıda. O sıra Türkiye'de işsizlik oranı 14'ü gördü. Şimdi alıştık gerçi ama Türkiye o zamanlar hala nispeten normal bir ülke olduğu için, bu o zamana dek görülmemiş yükseklikte bir orandı. O dönem "aman, ne yapmak lazım" diye oturuldu, bir proje hazırlandı ve Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, İŞKUR ve TOBB ile TOBB Üniversitesi'nin işbirliğiyle yürütülmeye başlandı. Yani hem çok artan işsizliği önlemek hem de ara eleman sıkıntısını azaltmak suretiyle bir taşla iki kuş vurmak amaç. İnsanları ara eleman sorunu olan alanlarda eğitmek ve böylece hem iş bulmalarını sağlamak hem de

sanayinin sorunu çözmek üzere tasarlanmıştı.

Bizim TOBB ETÜ'nün üstlendiği rol, hangi ilde, hangi ara elemana ne kadar talep olacak, bunları tahmin etmek ve izlemektir. Örneğin "Kayseri'de şu kadar kaynakçıya ihtiyaç olacak önümüzdeki dönemde, hadi bunları eğitelim" deniyordu. Ama eğitim süreci de, beceri kazandırma kursu bile olsa minimum üç ay sürüyordu. Ben bu proje çerçevesinde Türkiye'de bayağı gezdim, değişik illerde istihdam kurulu toplantılarına katıldım, bu projeyi yerelde yürütenlerle bir araya geldim falan. Bu toplantılar sırasında İstanbul'da şöyle ilginç bir tartışma oldu. İstanbul'da eleman taleplerini topladığımızda en çok hangi alanda ara elemana ihtiyaç duyuluyor diye baktığımızda ne gördük tahmin et. Şu Türkiye'nin ticari başkenti dediğimiz, en büyük ve Kocaeli'nden falan sonra en zengin şehirlerinden biri dediğimiz o İstanbul'da, tahmin et en fazla ara elemanı hangi sektörde aranıyordu?

Ben söyleyeyim. Tekstil ve hazır

giyim sektörü. Tekstil sektörü derken yüksek teknolojili, işte yanmaz kumaş üreten, nanoteknoloji bazlı boyayla boyanan dokumalardan falan bahsetmiyorum ya da dünyaca ünlü markalar üreten hazır giyimcilerden. Bildiğin Merter'deki, kimisi merdiven altı atölyelerdeki en basit ve en düşük katma değerli türden tekstil üretimi İstanbul'daki en büyük sektörlerden biriydi ve yoğun bir ara eleman ihtiyacı içindeydi bu sektör. Şimdi aslında İstanbul örneğinde biz bunu özellikle vurucu bir şekilde fark ettik ama -devletin rolünü falan da sorgulatan bir örnek olduğu için anlatıyorum- Türkiye'nin tümü için de soru aynı. Şimdi devlet işsizliğe sorun bulmak için ücretsiz beceri kazandırma kursları açıyor, amacı İŞKUR'a kayıtlı işsizlere sanayinin ihtiyaç duyduğu alanlarda eğitim vermek ve bu eğitimi finanse etmek. Yani devlet kursiyerlerin para ödemesi, hatta üstüne para alması ve işverenlerin de bu eğitimi alanları istihdam etmeleri halinde, cömert teşviklerden yararlanmasa fikrine dayalı, ülke çapında bir projeye kaynak ayırıyor. Gerçekten devlet için çok ciddi bir harcama kalemiydi bu. Şimdi devlet destek veriyor tamam, güzel. Nedir amaç? İşsizliği önlemek. Anlamli bir amaç. Aynı zamanda ara eleman problemi var sanayide,

onu çözmek. Bu da anlamlı bir amaç. Fakat baktığında projeye ayrılan kaynakların önemli bir bölümü o düşük katma değerli tekstil sektörüne akıyor. Bunu İstanbul'da fark edince daha çarpıcı hale geliyor ama genel bir sorun aslında. Devlet olarak ne yapmış oluyorsun aslında? Katma değerin en düşük olduğu sektörlerden birinde çalışan ve ulusal çıkarlar açısından baktığında, hayatta kalmamasının muhtemelen daha hayırlı olacağı firmalara teşvik sağlıyorsun. Yani gelişimi engelliyorsun. Tabii bu, Türkiye'de orta gelir tuzağından bahsettiğimiz dönemlerdeydi. Bu tür tekstilden Türkiye'nin çoktan çıkmış olması lazım dediğimiz dönemlerdi yani. Türkiye'de örgü giyim sektörü otomotivle hala kafa kafaya yarışıyor ihracat sıralamasında. Amaç bu memleketin ihracat yoluyla zenginleşmesi ise, kişi başına gelirin örgü giyimmiş, penye fanilaymış bunları ihraç ederek artması mümkün değil. Şimdi sen ne yapıyorsun? Yargı amaçlı söylemiyorum ama, karlı olmaktan çıkarak yerini katma değeri yüksek sektörlerle bırakmasını tercih edeceğin bir sektöre

sübvansiyon vermiş oluyorsun aslında. Niçin veriyorsun? Bugünkü cari sorunlar, işsizlik sorunu için veriyorsun. -2009 2008'daki sorun da aynıydı. Yüksek işsizlik. Ara eleman bulmaya destek ol, tamam ama ara eleman bulmaya destek olacağın sektörleri de seçmelisin uzun vadeli düşünerek. Türkiye'de onu yapamıyorsun ya da yapmıyorsun. Yani biz tekstil sektörünün bir kısmını yapay olarak hayatta tutuyoruz aslında, keşke tutmasak. Ama işsizlik bu boyutlardayken, hiçbir firmayı kaybetmeyi de göze alamıyorsun. Çözüm kolay değil ama çözümün nerede olmadığı iki kere iki dört kadar açık. Türkiye'nin bu inşaat saplantısı ve betonperestlik -ben betonperestlik diyorum ona- ile varacağı tek yer daha

fazla yoksullaşma. Siyaseti nemalandırmayı daha yüksek katma değerli, daha sofistike işlerle yapmayı bilmedikleri için sürekli bir yerlere beton döktürerek ayakta kalmaya çalışıyorlar. Başka bir şeye de kafa basmayınca birileri ayakta kalıyor hatta ihya oluyor ama Türkiye çok ama çok ağır bir bedel ödüyor. Kimsenin tazmin edemeyeceği kadar yüksek bir bedel.

■ *Ona şöyle diyelim, betonseverlik.*

► Peki. Betonperestlik de o demek zaten.

Şimdi bu şartlar altında uzun vadede tekstile ne olmalı diye düşünmüyorsun. Çünkü tekstil ihracata konu olacak bir sektör. İnşaatta o bile yok. Anlatabiliyor muyum? Yani bu sorunlar çok boyutlu sorunlar ama bu sorunların hep güncel

boyutlarını tartışıyoruz. Şu alanda işsiz kalıyorlar bu alanda işsiz kalıyorlar, biz ona çok odaklanıyoruz. Odaklanmak da lazım onu ihmal edemezsin. Ona odaklanıyorsun ama güncel sorun işsizliğin yüksek olması, güncel sorun ara eleman sıkıntısı ama bunun aslında mutlaka dinamik olarak uzun vadede sonuçlarını düşünmek lazım. Yani bir politika tercihi yaparken bugünkü istihdamı artırmak, bugünkü ara eleman sıkıntısını gidermek tek amaç olmamalı. Bir de bunun 5-10 sene sonra yaratacağı sonuçları düşünmek lazım.

■ *Kilit sektörü tarım sektörü olarak görüyorum.*

► Düşünülmesi gereken bir şey.

■ *Çünkü bu firmaların uzun bir süre ayakta kalmaları mümkün değil. Karşılaştırmalı*

üstünlüğe baktığımızda karşımızda Pakistan, Bangladeş, Çin, Hindistan gibi çok düşük maliyetli eleman çalıştıran ülkeler var, nasıl rekabet edeceksiniz?

► İşte bu da diğer sorun. Onlarla harcıalem ürünlerde, fiyat üzerinden rekabet edebilmek için rekabetçi kur saçmalıkları ortaya çıkıyor. Sen düzgün, katma değeri yüksek, sana özgü, çok az ülkenin üretebildiği ürünler üretirsen zaten rekabetçi kur gibi bir derdin olmaz. Kore en güzel örneği. Kore'nin, fiyat rekabetiyle ayakta kalayım, Bangladeş'e karşı kuru yükselterek malımı ucuzlatayım gibi bir derdi yok. Çünkü Kore için ürün belli. Samsung'u üretiyorsan, rekabetçi kur o kadar önemli değil.

■ *Sevgili Serdar Sayan röportajımıza katıldığın için çok teşekkürler.*